

แรงงานลาวข้ามพรมแดน คนไทยและเมืองไทยใน
เรื่องสั้นของบุญทะนง ชมไชยผน

Lao trans-border workers, Thais and Thailand in an
anthology of short stories by Boonthanong Somsaiphon

อุมารินทร์ ตูลารักษ์¹

Umarin Tularak

Abstract

The aim of this article is to analyze important concepts in contemporary or socialist realism Lao short stories in an anthology of short stories called “Khon Khai Khon” written by Boonthanong Somsaiphon to understand the concepts of the Lao writer in social change in Laos through literature.

One main issue presented in the short stories written by Boonthanong is the Laotian way of life in the cross-border globalization age. The writer places emphasis on social change in Laos as a result of globalization. He illustrates influence of borderless media and consumerism in Thai society on Laotians causing them to cross the border to work in Thailand for better life. Moreover, he presents Thais and Thailand representations, and the fate of Laotian workers who are influenced by the media to cross the border illegally which is a wrong decision. As a result, characters in the short stories are exploited and have to face with ill-fated destiny.

¹ อาจารย์ สาขาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Lecturer, Department of Thai, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University

Keywords: transborder, Thailand representation, contemporary Lao literature

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์แนวคิดสำคัญที่ปรากฏในเรื่องสั้นลาวร่วมสมัย ที่เรียกว่า วรรณกรรมแนวสังคมนิยม (socialist realism) โดยวิเคราะห์จากหนังสือรวมเรื่องสั้น “คนขายคน” ของขุนทะนอง ชมไชพน เพื่อสืบเนื่องไปสู่การทำความเข้าใจมโนทัศน์ของนักเขียนลาวที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศโดยผ่านตัวบทวรรณกรรม

ประเด็นสำคัญที่ได้รับการนำเสนอในเรื่องสั้นของขุนทะนอง คือ การนำเสนอภาพชีวิตของคนลาวที่อยู่ในโลกยุควัฒนธรรมข้ามพรมแดน ผู้เขียนได้เน้นประเด็นความเปลี่ยนแปลงทางสังคมของลาวอันเนื่องมาจากโลกาภิวัตน์ อีกทั้งยังแสดงให้เห็นอิทธิพลของสื่อไร้พรมแดนและสังคมนิยมในเมืองไทยที่ผลักดันให้คนลาวมาเป็นแรงงานในเมืองไทยเพื่อชีวิตที่ดีขึ้น นอกจากนี้ยังได้เสนอภาพแทนของคนไทยและเมืองไทยอีกด้วย ท้ายที่สุดแล้วผู้เขียนได้แสดงให้เห็นว่า การตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสื่อและการลักลอบข้ามมาทำงานอย่างผิดกฎหมายนั้นเป็นการตัดสินใจที่ผิดพลาดจนทำให้ตัวละครต้องถูกเอารถเอาเปรียบและประสบชะตากรรมที่เลวร้ายในเมืองไทย

คำสำคัญ: การข้ามพรมแดน ภาพแทนเมืองไทย วรรณกรรมลาวร่วมสมัย

บทนำ

หากกล่าวถึงคำว่า “ภาพ” แต่เดิมนั้นมีความเข้าใจโดยทั่วไปว่าภาพ คือ การเลียนแบบโลกที่เป็นจริง ดังนั้นหากเราเห็นภาพภาพหนึ่ง เราสามารถจะค้นพบ (discovery) โลกที่เป็นจริง แต่ทว่านักปรากฏการณ์นิยมกลับกล่าวว่า ภาพนั้นไม่ใช่การเลียนแบบและการค้นพบ หากแต่ภาพแทนหรือภาพตัวแทน (representation) เป็นเรื่องของการสร้าง (produce) หรือประกอบสร้าง (construct) ส่วนเสี้ยวหนึ่งของโลกที่เป็นจริง สำหรับแนวคิดนี้สำนักวัฒนธรรมศึกษาได้ยึดถือตามแนวทางของสำนักปรากฏการณ์นิยมโดยเฉพาะแนวคิดเรื่องการประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคม (social construction of reality) มาอธิบายว่าภาพตัวแทนมิใช่สิ่งที่เคยเป็น

อยู่หรือมีอยู่ หากแต่เป็นผลผลิตที่มีการประกอบสร้างขึ้นมาใหม่อยู่ตลอดเวลา (reproduce) ไม่ว่าจะป็นรูปภาพ ข้อเขียน หลักฐาน ซึ่งภาพตัวแทนนั้นจะออกมาเป็นอย่างไรก็ยอมแล้วแต่ว่าภาพตัวแทนนั้นจะถูกนำเสนออย่างไร (กาญจนา แก้วเทพ, 2545, น. 80)

ปัจจุบันพัฒนาการของทฤษฎีทางด้านการวิพากษ์และทฤษฎีทางวัฒนธรรม (cultural theory) ได้แสดงให้เห็นว่า ทั้งคำพูด ประโยค ความคิด และภาพลักษณ์ (image) ทั้งหมดเป็นกระบวนการนำเสนอที่ไม่ได้เป็นเงื่อนไขของการมีอยู่อย่างปกติ การคิดว่าภาพ ถ้อยคำ และความคิดเหล่านั้นสะท้อนความเป็นจริงที่มีอยู่ของสิ่งเหล่านั้น หรือสะท้อนความเป็นจริงจึงเป็นความเข้าใจที่ผิด แต่เป็นภาพแทนที่นำเสนอความคิดผ่านกระบวนการตีความให้คุณค่าและเสนอแนะสิ่งที่จะเป็นไปได้ ดังที่ Hall (1997, pp. 61-62) กล่าวว่า ภาพแทนเป็นกระบวนการซึ่งสมาชิกในสังคมใช้ภาษาที่เป็นเรื่องของระบบสัญลักษณ์ในการสร้างความหมาย เป็นการอธิบายสิ่งต่างๆ ทั้งสิ่งของ ผู้คน เหตุการณ์ หรือสิ่งต่างๆ ในโลก ซึ่งไม่ได้เป็นลักษณะที่ตายตัว สิ้นสุด หรือเป็นความหมายที่เป็นความจริง เป็นธรรมดาในสังคมมนุษย์ที่ภาษาย่อมมีการเปลี่ยนแปลงจากวัฒนธรรมหนึ่งไปยังวัฒนธรรมหนึ่ง หรือจากช่วงเวลาหนึ่งไปสู่อีกช่วงเวลาหนึ่ง ไม่สามารถรับประกันได้ว่าสิ่งต่างๆ ในวัฒนธรรมหนึ่งจะมีคุณค่าหรือเท่าเทียมกันกับวัฒนธรรมอื่น เนื่องจากวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน บางครั้งก็มีความสุดขั้ว ทั้งในเรื่องสัญลักษณ์ทางในการตีความ แบ่งแยก กำหนดความหมายของโลก กระบวนการในการสร้างภาพแทนนั้นเกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์วิทยา วาทกรรม และปฏิบัติการทางวาทกรรม จะทำให้เข้าใจการก่อรูปของวาทกรรม ความสัมพันธ์ของความรู้และอำนาจ แนวคิดเรื่องการสถาปนาอาณาจักรแห่งความจริง (regime of truth) ซึ่งเป็นหนทางที่วาทกรรมได้รับการสร้างขึ้น (Hall, 1997, pp. 61-62)

สืบเนื่องจากตัวบวทรณกรรมเป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม ดังนั้น Cavallaro จึงกล่าวว่าโลกในตัวของจริงได้รับการนำเสนออย่างไม่แน่นอนซึ่งเป็นผลมาจากทัศนคติของการรับรู้ที่มีหลากหลายมุมมอง การวิพากษ์ในปัจจุบันนี้แสดงให้เห็นว่าเราไม่สามารถบรรลุถึงความจริงได้ เราเพียงสัมผัสสิ่งนั้นผ่านตัวกลางที่เป็นตัวบท ภาพ และเรื่องราวเท่านั้น สิ่งเหล่านั้นจึงไม่ใช่กระจกสะท้อนความจริงแต่นำเสนอผ่านรหัสและชนบทเฉพาะของแต่ละสังคม ดังนั้นภาพแทนจึงมีบทบาทในการรองรับอุดมการณ์บางอย่างและมีความหมายสำคัญในการสนับสนุนอุดมการณ์ทางวัฒนธรรม อีกทั้งภาพ

แทนยังเป็นประดิษฐกรรมทางวัฒนธรรม เรารับรู้ภาพลักษณ์ (image) ของสิ่งต่างๆ เป็นสิ่งที่สามารถสร้างขึ้นได้ ทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบที่ได้รับการสร้างขึ้น และสามารถเสนออุดมการณ์ทางวัฒนธรรมที่อยู่ภายในนั้น ดังนั้นจึงมีความเกี่ยวข้องกันระหว่างภาพแทนและอำนาจทางการเมือง (Cavallaro, 2001, pp. 40-41) กล่าวได้ว่า ภาพแทนเป็นการสร้างขึ้นทางสังคม (socially constructed) นอกจากนี้ ภาพแทนในวรรณกรรมซึ่งนักเขียนเป็นผู้กำหนดและให้ความหมายผ่านระบบสัญลักษณ์ต่างๆ ยังเกี่ยวข้องกับเรื่องอำนาจในสังคม ทั้งอำนาจของตัวผู้เขียนเองที่สร้างความคิดในจินตนาการของผู้อ่านในเรื่องต่างๆ ผ่านภาพแทน ซึ่งในบางครั้งอาจเชื่อมโยงกับอำนาจทางการเมืองในการกำหนดความหมายและให้คุณค่าของความเป็นคนสัญชาติต่างๆ หรือชาติต่างๆ ด้วยเช่นกัน ดังที่ กาญจนา แก้วเทพ (2545, น. 70) ได้ชี้ให้เห็นว่า สัญลักษณ์เกี่ยวข้องกับโครงสร้างอำนาจที่ว่าใครมีอำนาจในการสร้างและการแพร่กระจายสัญลักษณ์และความหมายในสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การวิเคราะหฺ์สัญลักษณ์จะทำให้เข้าใจกระบวนการครอบงำ (hegemony) ทางวัฒนธรรม

ด้วยเหตุที่การนำเสนอภาพแทนในตัวบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวบททางวรรณกรรม เป็นสิ่งที่รองรับและนำเสนออุดมการณ์บางอย่างทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการครอบงำทางความคิดและนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ของคนกลุ่มต่างๆ รวมทั้งอัตลักษณ์ของชาติผ่านตัวบท ดังนั้นบทความนี้จึงมุ่งนำเสนอการวิเคราะห์การนำเสนอภาพแทนของ คนลาวที่ข้ามแดนมาที่เมืองไทย ตัวละครคนไทย และเมืองไทย ในรวมเรื่องสั้นลาวร่วมสมัยชุด “คนขายคน” ของ บุนทะนอง ชมไชพน ซึ่งเป็นนักเขียนชาวลาว เพื่อแสดงให้เห็นว่า ภาพแทนเหล่านี้เป็นประดิษฐกรรมทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่ส่งผลต่อการทำความเข้าใจอัตลักษณ์ของคนกลุ่มต่างๆ ในจินตนาการของผู้รับสารที่เป็นภาพของ คนลาว คนไทย รวมทั้งเมืองไทยด้วยเช่นกัน

สังคมลาวยุคโลกาภิวัตน์: วิถีชีวิตของผู้คนท่ามกลางการเมืองแบบสังคมนิยมและเศรษฐกิจทุนนิยม

การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของลาวหลังปี ค.ศ. 1975 (พ.ศ. 2518) เพื่อเข้าสู่ความเป็นรัฐสังคมนิยมทำให้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในสังคมลาวหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองการปกครองในแบบสังคมนิยมส่งผลต่อการข้ามพรมแดนของคนลาวที่มีมากขึ้นเป็นประวัติการณ์ ดังที่ Evans

(2002, p. 177) ได้กล่าวว่า ในช่วงปีแรกหลังการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองได้ มีการอพยพของพ่อค้าเชื้อสายจีนและปัญญาชนลาวไปยังต่างประเทศเป็นจำนวนมาก องค์ประกอบของเมืองเปลี่ยนแปลงไป มีกลุ่มชาติพันธุ์ไท (Tai ethnic group) จากที่สูงและชนกลุ่มน้อยหลายชาติพันธุ์เข้ามาในเมืองจำนวนมาก เนื่องจากการปฏิวัติชาติ ประชาธิปไตย

การข้ามพรมแดนเป็นปรากฏการณ์สำคัญของสังคมลาว ช่วงการปฏิวัติชาติ ประชาธิปไตย (ค.ศ. 1945-1975) ส่งผลให้การข้ามพรมแดนได้เริ่มเกิดขึ้นและทวี จำนวนมากขึ้นหลังการเข้าสู่ระบอบสังคมนิยมที่มีการประกาศอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม ค.ศ. 1975 เนื่องจากการใช้นโยบายเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม เช่น การโอนกรรมสิทธิ์ส่วนตัวเข้าไปในการกำกับดูแลของรัฐ นโยบายสหกรณ์ ผนวกกับการ ส่งตัวผู้ที่มีอำนาจในระบอบเก่าและชนเผ่าส่วนหนึ่งไปรับการสัมมนาเพื่อเปลี่ยนแปลง อุดมการณ์ให้สอดคล้องกับระบอบใหม่ ส่งผลให้ชนชั้นกลาง ปัญญาชน และชนเผ่า ส่วนหนึ่งหนีข้ามพรมแดนเข้ามาในประเทศไทยเพื่อเดินทางต่อไปยังประเทศที่สาม ทำให้พลเมืองลาวส่วนหนึ่งกลายเป็นคนพลัดถิ่นในต่างประเทศ แม้ว่าในที่สุดแล้วมีการ เริ่มใช้กลไกทางเศรษฐกิจแบบใหม่ในช่วงจินตนาการใหม่ ค.ศ. 1986 (พ.ศ. 2529)

คำว่า “จินตนาการใหม่” เกิดขึ้นเนื่องจากการประชุมสมัชชาใหญ่พรรคประชาชน ปฏิวัติลาว ครั้งที่ 4 ที่มีขึ้นเมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1986 พรรคประชาชนปฏิวัติลาว ได้ประกาศใช้นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจใหม่อย่างเป็นทางการ นโยบายดังกล่าวเรียกว่า จินตนาการใหม่ (new thinking) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงจากเศรษฐกิจแบบวางแผน จากส่วนกลางเป็นเศรษฐกิจแบบตลาด ที่หันเปลี่ยนทิศทางการพัฒนาประเทศ เพื่อ เริ่มเข้าสู่ระบบทุนนิยม ด้วยการเปิดรับการลงทุนจากภายนอกและความช่วยเหลือจาก ต่างประเทศเพื่อนำประเทศเข้าสู่การพัฒนาทางเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกับการพัฒนา ภายนอก ทั้งการยกเลิกระบบสหกรณ์ อนุญาตให้เอกชนมีกรรมสิทธิ์ส่วนตัว และ สนับสนุนให้นักลงทุนต่างชาติเข้ามาทำธุรกิจในประเทศได้เพื่อกระตุ้นระบบเศรษฐกิจ แม้ว่าจะจะมีการปรับเปลี่ยนนโยบายสำคัญต่างๆ แต่การข้ามพรมแดนของคนลาวมายัง ประเทศไทยก็ไม่ได้สิ้นสุดลง หากแต่เป็นปรากฏการณ์ที่ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องใน แต่ละช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ด้วยเหตุผล ของการข้ามพรมแดนที่แตกต่างกัน

ประเด็นเกี่ยวกับการข้ามพรมแดนอันเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่สำคัญดังกล่าวข้างต้นได้รับการนำเสนอในวรรณกรรมลาวร่วมสมัยเป็นจำนวนมากในทุกช่วงของพัฒนาการวรรณกรรมลาวร่วมสมัยหลังการปฏิวัติชาติประชาธิปไตย ค.ศ. 1975 ที่นักวรรณกรรมลาวเรียกว่า วรรณกรรมแนวสังคมนิยม (socialist realism) ดังที่ อุมารินทร์ ตูลารักษ์ (2550, น. 40) ได้แบ่งพัฒนาการของวรรณกรรมร่วมสมัยหลังการปฏิวัติฯ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นสังคมนิยม ค.ศ. 1975 ออกเป็น 3 ช่วงเวลาที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ คือ

1. “วรรณกรรมยุคเพื่อสังคมนิยม” (ค.ศ. 1976-1985) ซึ่งเป็นยุคที่เน้นการนำเสนอภาพการปฏิวัติและการพัฒนาสังคมตามอุดมคติของรัฐ เน้นการทำประโยชน์เพื่อชาติ รวมทั้งการนำเสนอตัวละครที่ต่อต้านอุดมการณ์หลักดังกล่าว

2. “วรรณกรรมยุคจินตนาการใหม่” (ค.ศ. 1986-1995) เป็นช่วงที่มีการเริ่มใช้นโยบายจินตนาการใหม่ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในช่วงนี้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและวงการวรรณกรรมที่มีแก่นเรื่องเกี่ยวกับการปฏิวัติและการสร้างสังคมนิยมเริ่มผ่อนคลายลง แต่เน้นชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงนโยบายทางเศรษฐกิจจินตนาการใหม่และการเปิดประเทศเพิ่มมากขึ้น

3. “วรรณกรรมยุคโลกาภิวัตน์” (ค.ศ. 1996-ปัจจุบัน) วรรณกรรมในช่วงนี้ได้แสดงให้เห็นสภาพสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปของคนลาว วิถีชีวิตของคนในสังคมเชื่อมโยงกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากโลกาภิวัตน์ เช่น การข้ามพรมแดน ความทันสมัยและวัฒนธรรมบริโภคนิยม

ลักษณะวรรณกรรมสังคมนิยมคือ วรรณกรรมที่มีเนื้อหาเน้นการนำเสนอความเป็นจริงทางสังคมและการนำเสนออุดมการณ์แบบสังคมนิยม ทั้งนี้เนื่องจากบริบททางสังคมลาวที่ผ่านการปฏิวัติและเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง ดังนั้นวรรณกรรมที่ผลิตขึ้นหลังการปฏิวัติในประเทศโดยส่วนใหญ่จึงมีเนื้อหาที่มุ่งสร้างอุดมการณ์ชาตินิยมและสังคมนิยม รวมทั้งนำเสนอความเป็นจริงทางสังคมเพื่อมุ่งสร้างความเป็นชาติให้คนในสังคมมีอุดมการณ์ร่วมกันและสร้างความเป็นปึกแผ่นร่วมกัน ส่วนประเด็นเรื่องการข้ามพรมแดนนั้นมีทั้งพรมแดนที่เป็นประเทศเพื่อนบ้านที่อยู่ในภูมิภาคเดียวกันและประเทศที่ห่างไกลในภูมิภาคอื่นทั้งยุโรปและอเมริกา กล่าวได้ว่านักเขียนได้ตอบรับกับปรากฏการณ์ทางสังคมข้างต้นด้วยการนำเรื่องราว

การข้ามพรมแดนเหล่านั้นมาเป็นเนื้อหาสำคัญในวรรณกรรม ไม่ว่าจะเป็นวนรณกรรม ลาวที่ได้เขียนขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ๆ ในยุคเพื่อสังคมนิยม ยุค จินตนาการใหม่ หรือยุคโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน อันแสดงให้เห็นว่า ตัวบทวรรณกรรม สอดคล้องกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม โดยได้แสดงให้เห็นว่ายังคงมีการข้าม พรมแดนอย่างต่อเนื่อง เพียงแต่สาเหตุของการข้ามพรมแดนได้เปลี่ยนแปลงไปใน แต่ละยุคสมัย

ในวรรณกรรมลาวยุคเพื่อสังคมนิยม การข้ามพรมแดนของคนลาวมักมีสาเหตุที่ เกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง คนลาวส่วนหนึ่งที่เป็นปัญญา ชนชั้นนายทุน ช่างราชการในระบอบเก่า รวมทั้งชาวบ้านได้ลี้ภัยหนีข้ามแม่น้ำโขงเข้ามา เป็นผู้อพยพลี้ภัยในศูนย์อพยพหลายแห่งเนื่องจากหวาดกลัวการเปลี่ยนแปลง นักเขียน ได้แสดงให้เห็นว่าคนลาวที่หนีข้ามพรมแดนหลายคนกลายเป็นคนพลัดถิ่นในประเทศ ที่สาม ส่วนที่เหลือได้กลายเป็นผู้นักวิชาการในเมืองในประเทศไทย หรือตัวละคร บางส่วนเมื่อเห็นว่าการใช้ชีวิตในศูนย์อพยพในประเทศไทยเป็นการตัดสินใจที่ผิดพลาด ก็มักเดินทางข้ามพรมแดนกลับเข้ามาในประเทศลาว โมโนทัศน์สำคัญที่ได้รับการนำเสนอ เกี่ยวกับคนหนีข้ามพรมแดนไปยังประเทศที่สามในช่วงแรกๆ คือผู้ที่เห็นแก่ประโยชน์ ส่วนตน ไม่มีความรักชาติบ้านเมือง แม้เห็นว่าประเทศกำลังสับสนวุ่นวายและต้องการ แรงงานในการพัฒนาชาติแต่คนพลัดถิ่นเหล่านั้นกลับตัดสินใจละทิ้งชาติของตน ซึ่ง โมโนทัศน์นี้ได้รับการนำเสนออย่างต่อเนื่องในวรรณกรรมยุคเพื่อสังคมนิยมและได้รับ การผลิตซ้ำในวรรณกรรมยุคจินตนาการใหม่ที่เป็นยุคต่อมาอีกด้วย

ในวรรณกรรมลาวยุคโลกาภิวัตน์ แม้จะมีการนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับการ ข้ามพรมแดนอย่างต่อเนื่อง แต่เป็นการข้ามพรมแดนด้วยสาเหตุที่แตกต่างไปจากเดิม คือเหตุผลทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่สืบเนื่องมาจากความเป็นยุคโลกาภิวัตน์ จุดประสงค์ของการข้ามพรมแดนมักเป็นสาเหตุทางเศรษฐกิจที่บีบบังคับให้คนลาว ส่วนหนึ่งตัดสินใจหนีข้ามพรมแดนมาเป็นแรงงานผิดกฎหมายในประเทศไทย ตัวบท ส่วนใหญ่แสดงให้เห็นว่า การตัดสินใจลี้ภัยลอบมาเป็นแรงงานต่างด้าวในเมืองไทย เป็นการตัดสินใจที่ผิดพลาด จนทำให้ตัวละครต้องถูกเอารัดเอาเปรียบและประสบ ชะตากรรมที่เลวร้ายในเมืองไทย ดังเช่น เรื่องสั้นหลายเรื่องของขุนทะนอง ชมชีพณ

แรงงานหญิงลาวที่เมืองไทย “ในอ้อมกอดของความมืด”

ปรากฏการณ์สำคัญของวรรณกรรมยุคโลกาภิวัตน์ คือ การข้ามพรมแดนมาทำงานทำในประเทศไทย ทั้งจากการถูกหลอกลวงหรือเต็มใจลักลอบหนีเข้ามา จตุรวัตร ประการหนึ่งที่คุณเขียนมักนำเสนอ คือ การลักลอบเข้าเมืองมาเป็นแรงงานต่างด้าวอย่างผิดกฎหมายทำให้ตัวละครต้องประสบกับการขูดรีดแรงงานอย่างไม่เป็นธรรม เช่น เรื่อง “ในอ้อมกอดของความมืด”

ผู้เขียนเปิดเรื่องด้วยการกล่าวถึงตัวเอกคือ ลำมอน สาววัย 14 ปี จากเมืองจำพอนที่ถูกอัยคำป็นซึ่งเป็นคนลาวและเจ้าแดงแม่ค้าชาวไทยจากมุกดาหารชักชวนมาทำงานขายเสื้อผ้าที่ประเทศไทย โดยสัญญาว่าจะให้เงินเดือนสูง หากมีเวลาว่างจะให้เรียนเสริมสวยเพื่อเป็นความรู้เพิ่มเติม ลำมอนกับเพื่อนหลายคนจึงตอบตกลง นับแต่นั้นมาลำมอนและเพื่อนก็ได้มาทำงานที่โรงงานในกรุงเทพฯ แต่สิ่งที่พบกลับตรงกันข้ามทุกคนไม่ได้ทำงานตามที่ตกลงกันไว้ ได้เงินเดือนต่ำ ทำงานหนักไม่มีวันหยุด แตกต่างจากลูกจ้างชาวไทยที่แม้ว่าจะทำงานหนัก แต่ยังได้รับสิทธิหยุดงานปีละหนึ่งครั้งในช่วงสงกรานต์ ความฝันของลำมอนที่จะเป็นช่างเสริมสวยและเก็บเงินเปิดร้านเสริมสวยหมดไป แรงงานลาวทั้งหมดไม่สามารถออกจากโรงงานไปไหนได้ เพราะเป็นแรงงานเถื่อนผิดกฎหมาย

ในตอนท้ายเรื่องตำรวจไปกวาดล้างแรงงานเถื่อนที่โรงงาน ลำมอนถูกจับและได้รับการส่งตัวไปที่บ้านเกร็ดตระการเพื่อฝึกอาชีพก่อนส่งตัวกลับมาที่ประเทศลาว ผู้เขียนใช้น้ำเสียงประชดประชันว่า ที่บ้านเกร็ดตระการนางได้เรียนวิชาเสริมสวยสมดังความตั้งใจหลังจากที่ต้องถูกกดขี่ขูดรีดในโรงงานมาเป็นเวลานาน อีกทั้งยังนำเสนอว่าเมื่อกลับไปยังประเทศลาว สิ่งที่พ่อแม่ซื้อมาต้อนรับลูกสาวคือ รองเท้าส้นสูง ซึ่งนางทำมาด้วยมือในตอนที่ถูกกดขี่แรงงานในโรงงานที่เมืองไทยนั่นเอง ท้ายที่สุดแล้วผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่า รองเท้าคู่นั้นกลายเป็นสิ่งเตือนใจให้นางคิดถึงวันคืนโหดร้ายที่ผ่านมาในชีวิตไร้เดียงสาของลำมอน

ภาพแทนของเด็กหญิงลาวในเรื่อง คือ ความซื่อกระตือรือร้นไม่รู้เท่าทันเล่ห์เหลี่ยมของพวกนายหน้ามนุษย์ที่เป็นทั้งคนลาวและคนไทย เนื่องจากคิดหวังเงินตอบแทนจำนวนมากและอาชีพที่มั่นคงในอนาคต ภาพแทนของเด็กสาวชาวลาวที่ถูกหลอกลวงแตกต่างจากการนำเสนอภาพแทนของเจ้าแดง อัยคำจัน และเจ้าของโรงงานที่หลอกคนมาขายแรงงานอย่างผิดกฎหมาย ตัวบทเรื่องนี้จึงเป็นการเปรียบเทียบความเป็นคนลาว

ที่แสดงออกมาด้วยการตกเป็นเหยื่อเพราะความเชื่อไม่ทันต่อเล่ห์เหลี่ยมกลอุบาย โดยผ่านลำมอน ขณะเดียวกันأيคำจัน คือคนลาวที่ทำร้ายคนลาวด้วยกันเอง ส่วนแจ้งแดง คือ คนไทยที่หลอกลวงคนลาว ดังนั้นตัวบทจึงให้ความหมายคนลาวในสองแง่ คือ เป็นทั้งผู้ถูกหลอกลวงและผู้หลอกลวงคนลาวด้วยกันเอง ในขณะที่ภาพแทนของคนไทยนั้นเป็นด้านเดียว คือ ผู้หลอกลวงและเห็นแก่ตัว

นอกจากนี้ผู้เขียนยังแสดงให้เห็นว่าการรับวัฒนธรรมต่างประเทศหรือความต้องการพัฒนาตามอย่างบ้านเมืองอื่นอาจเป็นสิ่งที่ไม่ใช่ว่าคิดและไม่เหมาะสมสำหรับสังคมลาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการหวังไปแสวงหาความเจริญก้าวหน้าในบ้านเมืองอื่น รวมทั้งการแสดงให้เห็นว่าเมืองไทยต่างจากภาพแทนในสื่อที่ได้เห็นและจินตภาพที่วาดฝันไว้ ดังคำกล่าวที่ได้รับการนำเสนอในสายตาของตัวละครว่า “เมืองไทยรุ่งเรืองศิวิไลซ์ คนไทยร่ำรวย ทั้งปากหวาน ผู้ใดก็มีเรือนใหญ่ รถคันใหม่ เครื่องนุ่งจางามตามที่นางเคยเห็นในโทรภาพ” (บุญทะนง ชมไชพน, 2002, น. 17) แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาทางเศรษฐกิจมากกว่าไม่ได้หมายความว่าทำให้ผู้คนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่า ดังประสบการณ์ที่ตัวเอกทั้งสองเรื่องได้พบและจากมายาคติที่เห็นในโทรทัศน์ของไทย โทรทัศน์จึงเป็นสื่อข้ามพรมแดนที่สำคัญที่จูงใจให้เด็กสาวในเรื่องนี้ตัดสินใจเข้ามาทำงานในเมืองไทย เพราะหวังที่จะได้เห็นความสวยงามรุ่งเรืองและแวดล้อมด้วยคนไทยที่ร่ำรวยและพุดจาดี

คนรักชาวไทยใน “หน้ากากเทวดา” และ “คนขายคน”

จุดเด่นของความเป็นโลกาภิวัตน์ คือ การทำให้โลกให้เป็นหนึ่งเดียว แต่ในอีกด้านหนึ่ง คือ การไหลบ่าของวัฒนธรรมและการครอบงำทางเศรษฐกิจที่เข้ามาในประเทศ ปรากฏการณ์สำคัญทางสังคมที่แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดในช่วงนี้ คือ ประเทศลาวได้เข้าสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่รวดเร็ว การรับสื่อได้อย่างเสรียิ่งขึ้นก่อให้เกิดการรับวัฒนธรรมภายนอกมากขึ้น ระบบเศรษฐกิจที่ผูกพันอยู่กับระบบตลาดและการพึ่งพิงภายนอกส่งผลกระทบต่อการทำงานและการอพยพย้ายถิ่น ทั้งจากชนบทสู่เมือง และแรงงานข้ามพรมแดนรัฐชาติ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงค่านิยมในเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะการนำเสนอว่าคนลาวส่วนหนึ่งตกเป็นทาสจักรวรรดินิยมทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ ดังเช่น หญิงสาววัยรุ่นในเรื่อง “หน้ากากเทวดา”

ค่านิยมใหม่ที่ปรากฏในวรรณกรรมลาวยุคโลกาภิวัตน์ คือ การที่หญิงสาวต้องการไขว่คว้าหาคนรักชาวต่างชาติเพื่อสร้างความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากความแตกต่างในเชิงเศรษฐกิจและค่าของเงิน วรรณกรรมเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงลาวในยุคโลกาภิวัตน์ไขว่คว้าคนรักต่างชาติที่มีฐานะร่ำรวยและแสดงการยอมรับที่จะมีคนรักหรือสามีเป็นชาวต่างชาติอย่างเปิดเผยอันมีมูลเหตุทางเศรษฐกิจเป็นที่ตั้ง แตกต่างจากมโนทัศน์ในวรรณกรรมยุคก่อนหน้านั้นที่ชี้ให้เห็นว่า การมีคนรักเป็นชาวต่างชาติหรือแม้แต่คนลาวสัญชาติอเมริกันที่หนีไปต่างประเทศในช่วงสงครามเป็นสิ่งที่ไม่ดีและไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมรอบข้าง

ตัวบทในยุคโลกาภิวัตน์ได้ชี้ให้เห็นว่าผู้ที่มีปัจจัยทางเศรษฐกิจที่สูงกว่ามักจะเป็นคนลาวพลัดถิ่นที่มาจากต่างประเทศ รวมทั้งคนไทยและชาวตะวันตก อย่างไรก็ตาม นักเขียนหลายคนได้นำเสนอว่าภาพลักษณ์ภายนอกของชาวต่างชาติที่แสดงตัวว่าเป็นคนร่ำรวยอาจเป็นสิ่งลวงตาที่ทำให้ผู้หญิงลาวเสี่ยงต่อการถูกหลอกลวง ดังใน “หน้ากากเทวดา” ที่กล่าวถึงชาวลาวครอบครัวหนึ่งที่หลงใหลรูปลักษณะภายนอกของหนุ่มไทยที่พยายามแสดงตัวออกมาว่าเป็นคนมีฐานะร่ำรวย จึงสนับสนุนให้ลูกสาวของตนคบหากับชายหนุ่มคนนั้น กระทั่งมารู้ภายหลังว่าเขาเป็นนักต้มตุ๋นก็ต่อเมื่อเขาพาลูกสาวของตนจากไปแล้วไม่กลับมาอีก

ดาลีหญิงสาววัยรุ่นที่เป็นตัวเอกในเรื่องนี้ นางเป็นคนที่ไม่สนใจใฝ่เรียนรู้ เรียนหนังสือไม่เก่งสอบชั้นอุดม 4 ไม่ได้ จึงลาออกจากโรงเรียนมาช่วยแม่ขายของที่บ้านเพียงครั้งแรกที่ได้พบกับ “สุดหล่อ” หนุ่มชาวไทย ดาลีก็ถูกชะตาอย่างยิ่ง รู้จักกันเพียงเดือนเดียวดาลีก็หลงใหลอย่างถอนตัวไม่ขึ้น ไม่เพียงแต่ดาลีเท่านั้นที่ชื่นชมความร่ำรวยและหน้าตาดีของสุดหล่อ แม้แต่แม่ของนางก็ชื่นชมในความมั่งมีและของฝากที่ได้รับ อันเป็นการให้คุณค่าคนด้วยการวัดที่ฐานะหรือทรัพย์สินสมบัติ ตัวบทแสดงให้เห็นว่าความคิดเช่นนี้นำไปสู่ความสูญเสีย เพราะการคบกับสุดหล่อทำให้ความประพฤติของดาลีเปลี่ยนไปในทางลบ นอกจากนางจะตกเป็นเมียของสุดหล่อแล้ว นางยังติดยาบ้าอย่างหนักด้วย ความตกต่ำของดาลีทำให้พ่อแม่ของนางตัดสินใจพูดกับสุดหล่อเรื่องการแต่งงาน สุดหล่อได้บอกให้รู้ว่าพ่อแม่ของเขาอยู่ที่สหรัฐอเมริกา ตอนนั้นเขาจึงจะให้พี่น้องที่อยู่เมืองลาวมาขอหมั้นไว้ก่อน แล้วพ่อแม่จะมาจัดงานแต่งงานให้ในภายหลัง ก่อนถึงวันหมั้นสุดหล่อได้ชวนดาลีข้ามไปเที่ยวที่จังหวัดอุดรในประเทศไทยเพื่อซื้อข้าวของจำเป็นกับคนรุ่นราวคราวเดียวกับนางอีกสามคน แต่ท้ายที่สุดหญิงสาวทุกคนที่ไปด้วย

ในครั้งนั้นก็ไม่ได้กลับมา เรื่องราวจบลงด้วยการกล่าวของแม่อาลีว่า “คนจบงาม กิริยามารยาทดี รู้ตำราสูง ฐานะครอบครัวก็ดี บ่อยากเชื่อเลยว่าจะกลายเป็นนักต้มตุ๋น สังคมผู้มั่งมีมีแต่คนหน้าไหว้หลังหลอก ไผ่ก็ใส่หน้ากากเข้าหากัน ที่เอ็น² ว่าสุดหล่อนี้ก็แมนใส่หน้ากากเทวดา ปกปิดใบหน้าที่เราร้ายของภูตผีปีศาจแท้ๆ” (บุณทะนอง ชมชีพณ, 2002, น. 58) ดังนั้นทั้งรูปสมบัติและทรัพย์สมบัติของสุดหล่อจึงเป็นสิ่งที่หลอกลวงให้ทุกคนตายใจจนส่งผลร้ายต่ออาลี

ภาพแทนของตัวละครทั้งคนไทยและลาวในเรื่อง คือ ดาลีซึ่งเป็นตัวแทนหญิงวัยรุ่นที่หลงใหลกับรูปลักษณ์ภายนอก และการเที่ยวเล่นสนุกสนาน จนกระทั่งทำให้ถูกหลอกไปขายที่เมืองไทย พ่อแม่ของดาลีที่เงินบังตา ไม่รอบคอบในการเลือกคบคน เมื่อเห็นรูปลักษณ์ภายนอกของหนุ่มไทย ทั้งหน้าตาที่หล่อเหลา มีเงินทองและเครื่องประดับมากมาย มีของกำนัลมาให้อย่างสม่ำเสมอ ก็คิดไว้ใจ วาดหวังถึงอนาคตแห่งความร่ำรวยของลูกสาวหากได้แต่งงานกับหนุ่มไทยคนนี้ จนกระทั่งต้องสูญเสียลูกสาว ส่วน “สุดหล่อ” ชายหนุ่มนักต้มตุ๋นชาวไทยแสดงให้เห็นว่ารูปลักษณ์ภายนอกไม่ใช่สิ่งที่รับประกันว่าเขาเป็นคนดี

ภาพแทนของ “สุดหล่อ” หนุ่มไทยในเรื่องหน้ากากเทวดาอันเป็นภาพในด้านลบ เป็นไปในทำนองเดียวกันกับตัวละครคนไทยในเรื่อง “คนชายคน” ที่แสดงให้เห็นว่าหญิงสาวสองคนซึ่งเป็นลูกเลี้ยงของพานคำได้ถูกหนุ่มไทยหลอกลวงจนต้องประสบชะตากรรมที่น่าเห็นใจ คนไทยในเรื่องนี้เป็นนักธุรกิจชื่อ สุชาติและไพฑูณ ทั้งสองคนก็มาติดพันเพ็ดมะนีและสีปะไฟลูกสาวทั้งสองของพานคำ นักธุรกิจสองคนนี้จ่ายเงินไม่อั้น พานคำจึงสนับสนุนลูกสาวทั้งสองให้แต่งงานกับสุชาติและไพฑูณ แต่ในที่สุดแล้วพานคำก็ได้ข่าวว่าเขยทั้งสองเป็นนักค้ายาเสพติด ลูกสาวทั้งสองที่ไปอยู่เมืองไทยถูกล่อลวงไปเป็นโสเภณี ต่อมาเพ็ดมะนีลูกสาวคนแรกถูกส่งตัวกลับมาจากเมืองไทยด้วยอาการที่เชื่องซึม ชอบเก็บตัวอยู่คนเดียว จนกระทั่งเพ็ดมะนีได้ผูกคอตายและทิ้งจดหมายบอกว่าตนเองติดเชื่อเฮดส์มาจากเมืองไทยและประณามแม่เลี้ยงที่เห็นแก่เงินจึงสนับสนุนให้ลูกคบหากับคนไทยเพราะหวังความร่ำรวยเป็นที่ตั้ง ในเวลาต่อมาสีปะไฟลูกสาวคนที่สองก็กลับมาจากเมืองไทยในสภาพไม่แตกต่างกัน

² เรียก

ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของเงินทองและความหลงใหลในวัฒนธรรมวัตถุนิยมได้ส่งผลต่อตัวเอกหญิงที่มุ่งแสวงหาชายหนุ่มต่างชาติที่มีฐานะดีเพื่อแต่งงานหรือเป็นคนรัก การไม่พิจารณาให้รอบคอบส่งผลให้ผู้หญิงลาวในวรรณกรรมหลายเรื่องของขุนทะเลถูกหลอกลวงด้วยการใช้เงินเป็นตัวล่อจนกลายเป็นเหยื่อของการค้าบริการทางเพศ ถูกชายไทยที่เป็นนายหน้าชายผู้หญิงหลอกให้เดินทางไปเมืองไทยเพื่อเป็นผู้หญิงขายบริการ ดังนั้นภาพแทนของผู้ชายไทยในวรรณกรรมเรื่อง “หน้ากากเทวดา” และ “คนขายคน” จึงเป็นไปในด้านลบ

คนไทย เมืองไทย และสื่อไทย ใน “เววตาเศร่า” ละครน้ำเนา” และ “ทะเลเหงาสาวสะอื่น”

เรื่องการขายบริการเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจจากนักเขียนลาวจำนวนมากตั้งแต่ช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง วรรณกรรมแต่ละเรื่องมักจะแสดงความเห็นอกเห็นใจผู้หญิงที่ขายบริการ รวมทั้งแสดงให้เห็นสาเหตุความจำเป็นที่ส่งผลให้ต้องเข้าสู่สถานะนี้ ในรวมเรื่องสั้นคนขายคน มีวรรณกรรมหลายเรื่องที่นำเสนอตัวละครที่ถูกหลอกมาขายบริการในเมืองไทย ดังที่กล่าวมาข้างต้น รวมทั้งสาวทิสาวลาและสาวตา ใน “ทะเลเหงาสาวสะอื่น” หญิงสาวทั้งสามคนถูกหลอกมาขายที่ร้านเหล้าเจ็ลลี่ ที่จังหวัดปัตตานี

ขุนทะเลเองได้แสดงให้เห็นว่า จินตภาพของเมืองไทยในสายตาของสาววัยรุ่นลาวที่ได้เห็นในโทรทัศน์ต่างกันอย่างไรกับชีวิตที่ได้ประสบพบเห็นด้วยตัวเองที่จังหวัดปัตตานี โดยผู้เขียนได้บรรยายว่า “ที่ซ้อยหนีออกจากบ้าน จากพ่อจากแม่มาเมืองไทยก็ย้อน³ ความอยากรู้อยากเห็นว่ามันจะเป็นคือ⁴ อยู่ในโทรทัศน์ แต่ที่จริงแล้วมันเป็นเพียงละครตบตาคนเ็ง ... เมืองไทยมันสวยงามก็จริง แต่มันโหดร้ายทารุณเหลือเกิน โดยเฉพาะคนไต่ยิ่งใจดำ เฮ็ด⁵ เวียก⁶ หมดมี้อ⁷ หมดคีนปานข้าทาส เงินเดือนบ่จ่ายให้ อยากไปไสมาไส อยากเห็นพุ้นเห็นพี⁸ ก็บ่ให้ไป มาอยู่เมืองแควม⁹ ทะเลตั้งหลายเดือน พาไปลอยน้ำ¹⁰ งามหยอมมปุเพียงครั้งเดียว” (ขุนทะเลเอง ชมชีพณ, 2002, น. 24)

³ เพราะว่า

⁴ เป็นเหมือน

⁵ ทำ

⁶ งาน

⁷ วัน

⁸ อยากเห็นโนนเห็นนี้

⁹ แถบ/ริ้ม

¹⁰ วายน้ำ

ตัวบทแสดงให้เห็นว่า สาเหตุที่ทำให้ทุกคนถูกหลอกมาเป็นเพราะการศึกษาน้อย จะหาทางกลับไปก็ไม่ได้เพราะไม่มีเงินติดตัวและไม่รู้จักถนนหนทางในเมืองไทยว่า “กว่าจะรู้ว่าถูกหลอกถูกขายมันก็เข้าไปเสียแล้ว เพราะจากเวียงจันทน์หา¹¹ บางกอก ก็ถือว่าไกลพอแรง แต่ฉันพวกนางถูกส่งลงมาฮอด¹² ใต้สุดแดนไทย จังหวัดปัตตานี มันจึง บ่ง่ายเลย ซึ่งพวกนางผู้บ่เคยหนีไกลบ้านไกลเรือน ผู้ใดก็เป็นลูกชาวไร่ชาวนา การศึกษา สูงสุดฮอด ป.5 ซ้ำบ่พอ ถ้าแก่ก็จำกัคบให้มีเงินติดตัว บ่ให้หนีออกจากเรือนโดยลำพัง” (บุญทะนอง ชมไชผน, 2002, น. 24-25) แต่สาวลาวที่ถูกหลอกมาทุกคนก็มีได้กล่าว ประณามความชั่วร้ายของคนไทยที่หลอกลวงตนเท่านั้น ทั้งนี้เพราะนายหน้าที่หลอก ทุกคนมาขาย คือ คนลาวด้วยกันเองว่า “คนลาวโตเองก็ชั่วคือกัน พวกที่เป็นนายหน้า หลอกลวงพวกเรามาขาย เขาได้ค่าหัวพวกเราหัวละ 3,500 บาท แต่ตอนส่งพวกเรา ฮอดโพนพิสัยพุ้นแล้ว บักอ่างผู้เอาพวกเรามาแต่โพนพิสัยฮอดปัตตานีก็เบ็คค่าหัวเรานำเจ็ลไปอีกต่อหนึ่ง” (บุญทะนอง ชมไชผน, 2002, น. 24) ตัวบทที่ยกมาในเรื่องสั้นเรื่องนี้ได้แสดงให้เห็นว่าผู้เขียนไม่ได้ตัดสินคนไทยและลาวว่าแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง เพราะต่างก็มีทั้งคนดีและไม่ดี ภาพแทนทั้งคนไทยและคนลาวที่ออกมาจึงไม่ได้มีลักษณะเหมารวม

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ แรงจูงใจที่ทำให้คนลาวส่วนหนึ่งตัดสินใจข้ามพรมแดนเนื่องจากอิทธิพลของการสื่อสารข้ามพรมแดนที่ทำให้คนลาวที่ได้รับชมละครโทรทัศน์ไทยเห็นว่า เมืองไทยเป็นเมืองที่มีการพัฒนาที่ก้าวไกล มีความสะดวกสบาย นอกจากนี้ในละครโทรทัศน์ไทยมักนำเสนอตอนจบของเรื่องว่าเต็มไปด้วยความสุข สมหวังเสมอ ทำให้คนลาวส่วนหนึ่งคาดหวังว่าชีวิตของตนในเมืองไทยจะเป็น เช่นเดียวกับละครโทรทัศน์เหล่านั้น ดังเช่นในเรื่อง “ทะเลเหงสาวสะอื่น” ที่กล่าวมาแล้ว และ “ละครน้ำเน่า” ดังตัวบทที่ว่า “โหมะยังจื่อ¹³ ได้ว่า ในละครโทรภาพ¹⁴ ไทยเรื่องหนึ่ง นางเอกเป็นเด็กน้อยบ้านนอก (จากภาคอีสานของไทย) ไปเป็นคนใช้อยู่ในคฤหาสน์

¹¹ ถึงหรือไป

¹² ถึง

¹³ จำ

¹⁴ โทรทัศน์

เศรษฐีคนไทยบางกอก คนใช้บ้านนอกถึงจะเอ็ดเวียกคุดหมั้น¹⁵ ปานใดก็ยังมีมัม¹⁶ ที่จะถัก¹⁷ ‘คุณนาย’ ช่มเหงและเหยียดหยามตามสันดานของพวกคนชั้นสูง พวกผู้ดีตื่นแดง ซึ่งแบ่งชั้นวรรณะ ยึดถือฐานะทางสังคมสูงส่งกว่าฐานะความเป็นมนุษย์ ละครเรื่องนั้นลงท้ายด้วยความรักและการแต่งงาน¹⁸ ระหว่างสาวใช้และลูกชายหัวแก้วหัวแหวนของ ‘คุณนาย’ ใจอำมหิตคนนั้น” (บุณฑะนอง ชมไชฝน, 2002, น. 61) อิทธิพลของสื่อโทรทัศน์ไทยในเรื่องนี้ทำให้โหมะและเพื่อนๆ ชนเผ่าบุรุษะตางที่ใช้ภาษาตระกูลมอญ-เขมรสามารถพูดภาษาไทยได้ชัดกว่าภาษาลาว เนื่องจากละครโทรทัศน์ถือเป็นความบันเทิงที่สำคัญของหมู่บ้าน แม้ว่าชนเผ่านี้จะอยู่ในเขตห่างไกลการพัฒนา ยังไม่มีไฟฟ้า น้ำประปา โรงเรียน และโรงแรม แต่คนในหมู่บ้านสามารถรับชมโทรทัศน์ไทยที่มีทั้งหมด 3 เครื่องในหมู่บ้านได้ด้วยการปั่นไฟ นอกจากนี้ชาวบ้านยังนิยมฟังวิทยุคลื่นเอฟเอ็มของไทยด้วยเช่นเดียวกัน การรับฟังสื่อข้ามพรมแดนของไทย การได้เห็นคนอื่นๆ ในหมู่บ้านล้าลอบไปทำงานในเมืองไทยและกลับมาพร้อมกับเงินทองและการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่สวยงาม ทำให้คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ใฝ่ฝันอยากไปเมืองไทย รวมทั้งโหมะและเพื่อนๆ แต่เมื่อทั้งหมดได้ไปทำงานเมืองไทยแล้วปรากฏว่า ได้พบกับการดูถูกเหยียดหยามจากนายจ้างไทย การขูดรีดแรงงาน และไม่ได้รับค่าแรงซึ่งผิดกับในละครโทรทัศน์ที่ได้ชมมาก่อนหน้านี้และความฝันที่วาดหวังไว้

นอกจากนี้ในเรื่อง “แวมตาเครั้า” ยังได้นำเสนอชาวต่างๆ ที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์และเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับแรงงานลาวในเมืองไทยมาเป็นส่วนประกอบสำคัญเพื่อสร้างภาพแทนความจริงของความเป็นเมืองไทยว่า เป็นเมืองที่เต็มไปด้วยปัญหาและความไม่ปลอดภัย ผ่านความคิดและประสบการณ์ของตัวเอกที่ชื่อ คามี พนักงานสถานทูตลาวประจำกรุงเทพฯ ดังตัวบทที่ว่า “คามีเคยถูกส่งไปแก้ไขหลายๆ กรณีมาแล้ว ว่าจะจะเป็นกรณีแรงงานเข้าเมืองผิดกฎหมาย กรณีคนใช้ลาวถักนายจ้างช่มชื่น กรณีโสเภณีลาวถูกตำรวจไทยช่มชื่นในโรงพัก และยังมีกรณีแรงงานชาวประมงลาวหายตัวไปในทะเล ... สำมะปีแต่กรณี สำมะปีแต่ปัญหา” (บุณฑะนอง ชมไชฝน, 2002, น. 3)

¹⁵ ขยันขันแข็ง

¹⁶ ไม่พิน

¹⁷ ถัก

¹⁸ แต่งงาน

ตัวเอกอีกคนหนึ่งใน “แหวตาศร่า” คือบัวออน ความผิดหวังซ้ำซากในชีวิตครอบครัวเป็นแรงผลักดันให้บัวออนอดีตคนรักของคำมีตัดสินใจหนีข้ามพรมแดนมาทำงานในสถานอาบอบนวดที่พิทยากลางแหล่งท่องเที่ยวสำคัญในประเทศไทย สภาพการทำงานอาบอบนวดไม่ได้สบายดังที่บัวออนคิด เพราะทำงานหนักได้เงินน้อย นางไม่มีสิทธิ์ออกจากที่พักไปไหนมาไหนตามลำพังได้เพราะลักลอบเข้าเมืองมาทำงานอย่างผิดกฎหมาย อีกทั้งถ้าทำงานไม่ดีไม่ถูกใจนายจ้าง บัวออนอาจจะถูกขายต่อไปที่อื่น เช่นเดียวกับแรงงานต่างด้าวบางคนที่ไม่ได้ตั้งใจเจ้าของสถานบริการ ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นความทุกข์ของบัวออนเมื่อขายบริการอยู่ที่เมืองไทยว่า ไม่มีใครจริงจังกับนาง คนที่มาใช้บริการก็เห็นนางเป็นสิ่งบรรเทาความต้องการทางเพศเพียงชั่วครั้งชั่วคราว อีกทั้งการอยู่ห่างไกลบ้านทำให้นางคิดถึงบ้าน แม่ และน้อง อย่างไรก็ตามนางไม่ยอมเปิดเผยเรื่องงานที่ทำและความทุกข์ให้ทุกคนรู้ ภาพแทนคนไทยและเมืองไทยในเรื่องนี้จึงเป็นการนำเสนอผ่านสายตาของคำมีและประสบการณ์ในเมืองไทยที่บัวออนได้รับ

นอกจากการนำเสนอภาพของเมืองไทยผ่านคำมีและบัวออนซึ่งเป็นตัวละครคนลาวแล้ว ในเรื่องนี้ยังได้นำเสนอต่อไปอีกว่า แม้แต่คนไทยซึ่งใช้นามปากกาว่า “ยอดทง ทับทิวไม้” ก็ยังนำเสนอภาพของเมืองไทยในนิตยสารของไทยที่เป็นเช่นเดียวกับที่คำมีประสบมา อีกทั้งผู้เขียนยังแสดงให้เห็นว่า ในนิตยสารต่างๆ ของไทยยังได้นำเสนอแนวทางในการให้ผู้หญิงและครอบครัวป้องกันตนเองจากภัยของการข่มขืนอีกด้วย อันแสดงให้เห็นถึงความไม่ปลอดภัยของผู้หญิงไทยในการใช้ชีวิตประจำวัน ดังเช่นตัวบทที่ว่า “ตอนนี้เมืองไทยมีข่าวใหญ่อยู่สองข่าวคือ ข่าวการข่มขืนขนาดใหญ่ข่มขืนลูก หรือที่บ่น่าเชื่อก็คือ คนที่ถูกข่มขืนหลายคนเป็นเด็กอายุเพียง 4 ขวบ 11 ขวบ เป็นอย่างสูง ข่มขืนเสร็จแล้วก็ฆ่าทิ้ง¹⁹ อีกข่าวหนึ่งคือยาม้าและยาเสพติดที่จับได้ทุกวันทุกภาคของประเทศ หมายความว่า คนไทยทุกวันนี้นิยมกินยาม้าหรือยาบ้าแล้วก็พากันบ้า แล้วหาทางข่มขืน บ่าลูกเล็กเด็กแดง ข่มขืนเพื่อสำเร็จความใคร่กันอย่างบ่มแ่ม ผู้บ่มแ่มคน...การส่งเสริมการท่องเที่ยวในอนาคตของเมืองไทย เมืองไทยอาจจะขาย

¹⁹ ฆ่าทิ้ง

ความสกปรกทางเพศอย่างเดียวก็ได้” (บุณทะนอง ชมไชยพน, 2002, น. 1) อย่างไรก็ตามปรากฏการณ์เรื่องภัยของผู้หญิงไม่ได้รับการนำเสนอแต่เพียงว่าเกิดขึ้นในเมืองไทยเท่านั้น เพราะสาเหตุหนึ่งที่ทำให้บัวอ่อนหนีมาทำงานอาบอบนวดที่เมืองไทยก็เนื่องมาจากถูกพ่อเลี้ยงข่มขืนด้วยเช่นกัน อันแสดงให้เห็นว่า ความไม่ปลอดภัยเช่นนี้มีทั้งในเมืองลาวและเมืองไทย เพียงแต่ในเมืองไทยนั้นดูเหมือนระดับความรุนแรงจะมากกว่าเมืองลาว

การที่นักเขียนเลือกประกอบสร้างภาพแทนโดยใช้น้ำเสียงที่เป็นไปในเชิงเสียดสีและค่อนข้างเป็นไปในทางลบเป็นส่วนใหญ่อันเป็นส่วนสำคัญในการเสนอภาพแทนของเมืองไทยและคนไทยสัมพันธ์กับแก่นเรื่องของวรรณกรรมเล่มนี้ที่มุ่งแสดงให้เห็นภัยของการข้ามพรมแดนมาทำงานในเมืองไทยอย่างผิดกฎหมาย ดังนั้นนักเขียนจึงเลือกนำเสนอคนไทยและเมืองไทยในบางแง่มุมเพื่อกระตุ้นเตือนภัยให้กับแรงงานข้ามพรมแดนลาวด้วย ดังนั้นภาพแทนของคนไทย และเมืองไทยจึงมักได้รับการนำเสนอในเชิงลบมากกว่าเชิงบวก อย่างไรก็ตามผู้เขียนได้นำเสนอตัวละครคนไทยส่วนหนึ่งที่มิสนใจช่วยเหลือแรงงานลาวที่เข้าเมืองโดยผิดกฎหมายเช่นเดียวกันแม้ว่าจะไม่มากก็ตาม ดังนั้นภาพแทนต่างๆ เหล่านี้ที่ได้รับการนำเสนอในตัวบทเป็นส่วนหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นอำนาจในการสร้างและแพร่กระจายสัญลักษณ์และความหมายในสังคม และส่งผลต่อการทำความเข้าใจกับอัตลักษณ์ของความเป็นชาติความเป็นคนไทยและคนลาวของผู้อ่าน อันเป็นสิ่งหนึ่งที่เชื่อมโยงกับอำนาจทางการเมืองเรื่องการสร้างภาพแทนความเป็นชาติด้วยเช่นกัน

บทส่งท้าย

กลไกการผลิตภาพแทนความจริงเป็นสิ่งสำคัญ กระบวนการสร้างภาพมีความสำคัญมากขึ้นในฐานะเป็นยุทธศาสตร์ของอำนาจโดยแสดงออกมาในรูปของวาทกรรมที่ปรากฏในสื่อ ดังนั้นการศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างอัตลักษณ์ ภาพแทน และวาทกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดหลังสมัยใหม่จึงสามารถขมวดให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ วาทกรรม และอัตลักษณ์ได้เป็นอย่างดี (อภิญา เพ็องฟูสกุล, 2546, น. 93-94) นอกจากนี้ Woodward (2002, p. xii) ยังกล่าวว่า อัตลักษณ์ยังเกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์และได้รับการสร้างใหม่ผ่านระบบในการนำเสนอภาพแทน (representational system) ซึ่งมีปัจจัยพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับสังคม เศรษฐกิจ และฐานทางการเมือง

กล่าวได้ว่า วรรณกรรมที่อยู่ในหนังสือรวมเรื่องสั้น “คนขายคน” ของบุณฑระนง ชมชีพน นั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอเรื่องราวการข้ามพรมแดนอย่างผิดกฎหมายของคนลาวที่ข้ามมาทำงานในฝั่งไทย ทั้งในเรื่องเหตุผล แรงจูงใจของการตัดสินใจเข้ามาเป็นแรงงาน รวมทั้งสภาพชีวิตของคนลาวในเมืองไทยในภาวะที่เข้าเมืองอย่างผิดกฎหมาย ทำให้ต้องถูกนายจ้างเอารัดเอาเปรียบและต้องอยู่เมืองไทยอย่างยากลำบาก ต้องหลบซ่อนและทุกข์ทรมานในการใช้ชีวิต ทั้งนี้เพื่อเตือนให้คนลาวที่ต้องการข้ามพรมแดนเข้ามาเป็นแรงงานผิดกฎหมายในเมืองไทยได้ตระหนักถึงอันตรายและความทุกข์ที่จะต้องได้รับเช่นเดียวกับชะตาชีวิตของตัวละครดังกล่าว

วัตถุประสงค์ในการนำเสนอประเด็นข้างต้นสัมพันธ์กับเนื้อหาแนวคิดที่นำเสนอในตัวบทวรรณกรรมนี้ คือ ความเป็นเมืองไทยและคนไทย รวมทั้งคนลาวและเมืองลาว ตัวอย่างในบทความนี้แสดงให้เห็นว่า ในสายตาของแรงงานลาวที่เข้ามาทำงานอย่างผิดกฎหมายนั้น เมืองไทยเป็นเมืองที่อันตราย เต็มไปด้วยภัยนานาชนิด ทั้งยาเสพติด มลพิษ การล่อลวงคนต่างชาติไปขายแรงงาน และปัญหาการขายบริการ ส่วนภาพของเมืองลาวนั้นแม้จะมีความไม่ปลอดภัยเกิดขึ้นบ้าง แต่หากเทียบกับเมืองไทยแล้วประเทศลาวยังเป็นสถานที่สงบและปลอดภัยกว่า ส่วนการที่ตัวละครที่ข้ามพรมแดนมาทำงานในประเทศไทยต้องประสบชะตากรรมที่เลวร้ายนั้น ผู้เขียนไม่ได้สรุปว่าเป็นเพราะการถูกหลอกลวงแต่เพียงอย่างเดียว เพราะสาเหตุสำคัญมีอีกหลายประการ คือ เป็นเพราะการลักลอบหนีข้ามพรมแดนอย่างผิดกฎหมาย การตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสื่อไทย และการตกอยู่ในวังวนของการบริโภคนิยมที่เกินพอดี ตัวบทที่ยกมาหลายเรื่องแสดงให้เห็นว่าทั้งคนไทยและคนลาวหลายคนมีพฤติกรรมการหลอกลวงไม่แตกต่างกัน อีกทั้งยังมีการนำเสนอตัวละครคนไทยที่ยังมีน้ำใจช่วยเหลือคนลาวที่กำลังลำบากอีกด้วยแม้ว่าจะเป็นคนไทยเพียงบางส่วนก็ตาม อันเป็นการจัดวางตำแหน่งของคนไทยและคนลาวในสถานะเสมอกัน ไม่ได้นำเสนอในลักษณะของภาพต้นแบบที่เป็นการเหมารวม (stereotype)

อย่างไรก็ตามการนำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงที่เป็นด้านลบของเมืองไทยและคนไทยมานำเสนอเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างภาพแทนความจริงของเมืองไทยให้เด่นชัดในเรื่องสั้นหลายเรื่อง ด้วยอาจเป็นวัตถุประสงค์ของผู้แต่งที่มุ่งเตือนให้แรงงานลาวที่ต้องการข้ามพรมแดนมาอย่างผิดกฎหมายได้พิจารณาอย่างรอบคอบถึงผลดีผลเสียที่

จะได้รับเมื่อข้ามพรมแดนมา หนังสือเล่มนี้จึงเป็นการนำเสนอภาพแทนความจริงของเมืองไทยในสายตาของนักเขียนลาวที่มีทั้งแง่ดีและร้าย การนำเสนอภาพแทนของคนไทยคนลาวและเมืองไทย เหล่านี้เป็นสิ่งที่เชื่อมโยงและนำไปสู่การทำ ความเข้าใจกับอัตลักษณ์ของคนไทย คนลาว ประเทศไทย และประเทศลาว ผ่านตัวบทวรรณกรรม อันถือเป็นประติษฐานทางวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นอำนาจของการนำเสนอภาพแทนความจริงที่ผ่านกระบวนการตีความและให้คุณค่าของนักเขียน ดังที่ Hall (1997, pp. 61-62) กล่าวไว้ ดังนั้นภาพของสิ่งต่างๆ จึงเป็นสิ่งที่สามารถสร้างขึ้นได้และภาพแทนต่างๆ เหล่านี้ถือเป็นการสร้างขึ้นทางสังคม (socially constructed) และเกี่ยวข้องกับอำนาจทางการเมือง ซึ่งในที่นี้ก็คืออำนาจในการนำเสนอความเป็นคนไทยและลาว ที่มีน้ำเสียงของการให้คุณค่าและความหมายที่แตกต่างกัน ทั้งในทางบวกและทางลบ อีกทั้งอำนาจในการนำเสนอภาพแทนเหล่านี้ส่งผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ของความเป็นคนของทั้งสองชาติและความเป็นชาติซึ่งเกี่ยวข้องกับอำนาจทางการเมืองในเรื่องการสร้าง ความหมายของชาติและคนในชาติด้วย

ภาพแทนที่ได้รับการนำเสนอในหนังสือรวมเรื่องสั้น “คนขายคน” จึงแสดงให้เห็นอำนาจของตัวบทในการสร้างภาพแทนความจริงที่เชื่อมโยงไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ของคนไทยและเมืองไทยในสายตาผู้อ่านวรรณกรรมลาวร่วมสมัย การนำเสนอภาพแทนในวรรณกรรมลาวร่วมสมัยจึงเป็นส่วนหนึ่งของการเมืองของวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ (politic of cultures and identities) ที่ถูกผูกโยงกับอัตลักษณ์ของความเป็นชาติด้วยเช่นเดียวกัน

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2545). *เมื่อสื่อส่องและสร้างวัฒนธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ศาลาแดง.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2534). แม่และเมียภาพอภิมหาอมตะนิรันดร์กาลในสื่อมวลชนไทย. *ศิลปวัฒนธรรม*. 12(5), 148–158.
- บุณฑระนง ชมไชยพน. (2002). *รวมเรื่องสั้น คนชายคน*. เวียงจันทน์: โรงพิมพ์หนุ่มลาว.
- อภิญา เพื่องฟูสกุล. (2546). *อัตลักษณ์*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ.
- อุมารินทร์ ตูลารักษ์. (2550). *แม่หญิงในวรรณกรรมลาวร่วมสมัยหลังการปฏิวัติชาติ ประชาธิปไตย ค.ศ. 1975*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทชั้นบัณฑิต สาขาวิชาไทศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- Cavallaro, D. (2001). *Critical and cultural theory*. London: The Athlone Press.
- Evans, G. (2002). *A Short history of Laos: the land in between*. Australia: Allen & Unwin.
- Hall, S. (1997). *Representation: cultural representations and signifying practices*. London: SAGE.
- Woodward, K. (2002). *Understanding identity*. London: Arnold Publishers.